



ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

79

ਸੰਗਤਿ

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ ॥

ਭਾਗ - ੨

‘ਖੋਜੀ’

# ਸੰਗਤਿ

## ਭਾਗ-2

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ — ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ (conductivity) ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ (receptivity) ਅੱਡ-ਅੱਡ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਅਤੇ ਸੁਖਮਤਾ (sensitivity) ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਲੱਕੜ’ ਯਾ ‘ਰਬੜ’ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਯਾ ਉਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (bad conductivity)।

ਕਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੱਧਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ (medium conductivity) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੀ ਤੀਬਰ (high conductivity) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ‘ਜੀਵ’ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਆਤਮਿਕ ਬਿਜਲੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ — ਪਰ, ਸਾਡਾ ਮਨ ਮਾਈਕੀ ਰੰਗਤ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ‘ਮਨੁੰਗ’ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ‘ਰਵਿ-ਰਹੀ-ਭਰਪੂਰ’ ਆਤਮਿਕ ਬਿਜਲੀ ਅਥਵਾ ‘ਜੀਵਨ-ਰੌਂ’ ਯਾ ‘ਸਬਦ’ ਨੂੰ —

ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ

ਜਾਣਨ

ਬੁੱਝਣ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ

ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ

‘ਸੰਗ’ ਕਰਨ

ਅਸਰ ਲੈਣ

ਸਾਂਝ ਕਰਨ

ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਕਰਨ

ਲਾਹਾ ਲੈਣ

ੴ

ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ –

੨੪

बुरमा

અર્ગિઆન્ડતા

ਮਨਮਖਤਾਈ

ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅੰਤੁ-ਆਤਮੇ ਇਲਾਹੀ 'ਜੋਤ', 'ਸਬਦ', 'ਨਾਮ' ਦੇ ਦਿਨ-ਗਾਤ —

ਨਾਲ ਹੰਦਿਆਂ

ਨਾਲ ਵਰਤਦਿਆਂ

## ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੁਰ ਹੁੰਦਿਆਂ

ਭੀ, ਉਸ ਨਾਲ -

ੴ ਗੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ

४३

ਮਿਲ-ਵਰਡਣ

ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ

ਵਣਜ-ਵਪਾਰ

ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ‘ਵਿਰਸੇ’ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

ਪਰਤਖਿ ਪਿਰ ਘਰਿ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰਾ ਵਿਛੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੪)

ਸੰਗ ਹੋਵਤ ਕਉ ਜਾਨਤ ਦਰਿ ॥

ਸੇ ਜਨ ਮਰਤਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਝਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੫)

ਸੇਜੈ ਰਮਤ ਨੈਨ ਨਹੀ ਪੇਖਉ ਇਹ ਦਖ ਕਾ ਸਉ ਕਹਉ ਰੇ ॥

(੪੮-੪੯)

ਪਨ ਪਿਰ ਏਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇਤਾ ॥

ਸੇਜ ਏਕ ਪੈ ਮਿਲਨ ਦਹੇਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੩)

ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ ॥  
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣੇਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਧਨ ਪਿਰ ਕਾ ਇਕ ਹੀ ਸੰਗਿ ਵਾਸਾ  
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਕਰਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੬੩)

ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਥਵਾ —

ਭੁਲ	ਯਾ	ਯਾਦ
ਕੁਸੰਗਤ	ਯਾ	ਸੰਗਤ
ਮਨਮੁਖਤਾ	ਯਾ	ਗੁਰਮੁਖਤਾ
ਦੁਖ	ਯਾ	ਸੁਖ
ਨਰਕ	ਯਾ	ਸੁਰਗ

ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਾ (crucial point) ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ (consciousness) ਹੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ ਮਾਇਕੀ ਅਥਵਾ 'ਭਰਮ' ਨਾਲ 'ਸੰਗ' ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ 'ਮਨਮੁਖ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ 'ਭੁਲ' ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ — ਪਰ, ਜੇ ਸਾਡੀ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਆਤਮਿਕ ਸੰਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੈਵੀ ਚੇਤਨਤਾ (Divine consciousness) ਦਿੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਦੈਵੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਥਵਾ 'ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ' ਨੇ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਯਾ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ' ਅਥਵਾ 'ਚੰਗੀ' ਯਾ 'ਮਾੜੀ' ਸੰਗਤ ਦਾ —

ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਸੇਧ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੨੨)

ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਹੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੧)

ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਲੋਹਾ ਕੰਚਨੁ ਸੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੮)

ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਆਧਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੮)

ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਈ ਸਭ ਨੀਕਲਿ

(ਪੰਨਾ-੮੮੧)

ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬੁਧਿ ਪਾਇ ॥

ਭਗਤ ਦਇਆ ਤੇ ਬੁਧਿ ਪਰਗਾਸੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਖ ਤਜਾਵਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੯੮)

ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਸੁਰਤਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਪਾਈਐ

ਸਤਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਪਿਆਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੫੬)

ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ — ‘ਜੋਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ (spiritual knowledge) ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ (intuition) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਨੁਭਵ ਸਾਨੂੰ ਅਨੰਤ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਸਾਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਹੀ ਸੋਝੀ ਯਾ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ —

ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ

ਦਿਮਾਗੀ ਮਾਇਕੀ ਗਿਆਨ

ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਚੇਤਨਤਾ’ ਦੀ ਡੋਰੀ ਹੈ ।

ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਡੋਰੀ ਯਾ ‘ਧਿਆਨ’ ਦੈਵੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਾਇਣ’ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਸਤ ਸੰਗਤ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ ਨੂੰ ‘ਦੈਵੀ ਰੰਗਤ’ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧ-ਸੰਤ-ਭਗਤ-ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੇ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਡੋਰੀ ਯਾ ਧਿਆਨ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਕੁਸੰਗਤ’ ਅਥਵਾ ਨੀਵੀਂ ਸੰਗਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ — ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮਨਮੁਖ-ਮਾਇਆਧਾਰੀ-ਸਾਕਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੀਵ ਦੀ —

‘ਚੇਤਨਤਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਧਿਆਨ’

ਅਤੇ

‘ਸੰਗ ਕਰਨਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਸੰਗਤ’

ਦਾ ਹੀ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ।

ਹਰ ਇਕ 'ਕਰਮ' (action) ਦੀ ਪੁਰਨ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲਈ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' (attention) ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ।

ਇਕੁ ਮਨੁ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ ਜਿਤੁ ਲਗੈ ਸੋ ਬਾਇ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੦੩)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸੰਗ' ਯਾ 'ਸੰਗਤ' ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਲਾਭ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ 'ਸਾਂਝ' ਅਥਵਾ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਲਈ ਭੀ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' ਦੀ ਅਤੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

'ਧਿਆਨ' ਅਥਵਾ 'ਸੁਰਤੀ' ਬਗੈਰ 'ਸਾਂਝ' ਜਾਂ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੇਡੀਓ (radio) ਯਾ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ (tape recorder) ਰਾਹੀਂ ਕੀਰਤਨ ਯਾ ਪਾਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਗੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹਨ ਜਾਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ । ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ, ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ (loud speaker) ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤੱਕ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਪਰ, ਸਾਡੇ ਮਨ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੱਲ ਸਾਡਾ 'ਧਿਆਨ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਪਾਠ ਯਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭੀ ਇਹੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ।

ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਯਾ 'ਧਿਆਨ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ 'ਸੰਗ' ਯਾ 'ਮੇਲ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਯਾ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਇਲਾਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ 'ਪਾਰਸ ਕਲਾ' ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ 'ਚੇਤਨਤਾ' ਯਾ 'ਧਿਆਨ' ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਭ 'ਬੇ-ਧਿਆਨੇ' ਅਥਵਾ 'ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ' ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਯਾ 'ਸਤ ਸੰਗਤ' ਤੋਂ ਪੁਰਾ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨਾਲੋਂ ਅਜ-ਕਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ —

ਧਰਮ

ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ

ਧਰਮ ਮੰਦਰ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਸਤਸੰਗ ਸਮਾਗਮ

ਪਾਠ

ਪੂਜਾ

ਕੀਰਤਨ

ਜਪ

ਤਪ

ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ

ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ, ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੀ  
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਅਥਵਾ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਿੱਘਰਦੀ  
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ॥

ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਭਰਮਾਵਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੯)

ਰਹਤ ਅਵਰ ਕਛੁ ਅਵਰ ਕਮਾਵਤ ॥

ਮਨਿ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੁਖਹੁ ਗੰਢ ਲਾਵਤ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੯)

ਤੀਰਥ ਜਾਉ ਤ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ॥

ਪੰਡਿਤ ਪੂਛਉ ਤ ਮਾਇਆ ਰਾਤੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੮੫)

ਸਾਸਤੁ ਬੇਦੁ ਬਕੈ ਖੜੋ ਭਾਈ ਕੁਰਮ ਕਰਹੁ ਸੰਸਾਰੀ ॥

ਪਾਖੰਡਿ ਮੈਲੁ ਨ ਚੂਕਈ ਭਾਈ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਵਿਕਾਰੀ ॥

ਇਨ ਬਿਧਿ ਛੂਬੀ ਮਾਕੁਰੀ ਭਾਈ ਉੱਡੀ ਸਿਰ ਕੈ ਭਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੫)

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ

ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੪੨)

ਹਿ੍ਦੈ ਕਪਟੁ ਮੁਖ ਗਿਆਨੀ ॥

ਝੁਠੇ ਕਹਾ ਬਿਲੋਵਸਿ ਪਾਨੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੪੬)

ਅਥੀ ਤ ਮੀਟਹਿ ਨਾਕ ਪਕੜਹਿ ਠਗਣ ਕਉ ਸੰਸਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬੨)

ਭੇਖ ਦਿਖਾਵੈ ਸਚੁ ਨ ਕਮਾਵੈ ॥

ਕਹਤੋ ਮਹਲੀ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੮)

‘ਚੇਤਨਤਾ’ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ‘ਨਿਰਜੀਵ’ ਮਾਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ (metter) ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸਤਾਹ ਤੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ, ‘ਸੰਗਤ’, ‘ਸਾਂਝ’ ਅਤੇ ‘ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ‘ਚੇਤਨਤਾ’ ਦਾ ਹੀ ‘ਅੰਤਰ’ ਹੈ । ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚੇਤਨਤਾ (consciousness) ਅਤੀ ਤੀਖਣ, ਤੀਬਰ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ (subtle feelings) ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ – ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਹ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚੀਆਂ-ਸੁੱਚੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ‘ਚੇਤਨਤਾ’ ਮੌਟੀ-ਠੁੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਖਮ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਸਾਡੀ ਦਿਲਚਸਪੀ (interest) ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਨਾਲੋਂ ‘ਟੁਟਿਆ’ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੂਖਮ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਥਵਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ।

ਜੋ ਨ ਸੁਨਹਿ ਜਸੁ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੮੮)

ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨਿ ਤੇ ਮੰਦਾ ॥

ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸ ਜਾਤਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੨)

ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ ਕਰੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥

ਬਿਨੁ ਸੰਗਤੀ ਸਭਿ ਐਸੇ ਰਹਹਿ ਜੈਸੇ ਪਸੁ ਢੋਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੨)

ਜਿਹਵਾ ਇੰਦ੍ਰੀ ਸਾਦਿ ਲੁੜਾਨਾ ॥

ਪਸੁ ਭਏ ਨਹੀਂ ਮਿਟੈ ਨੀਸਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੦੩)

ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁੜੇ ਪਸੂਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੧੩)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਬਹੂ ਨਹੀਂ ਕੀਨੀ ਰਚਿਓ ਧੰਧੈ ਝੂਠ ॥

ਸੁਆਨ ਸੂਕਰ ਬਾਇਸ ਜਿਵੈ ਭਟਕਤੁ ਚਾਲਿਓ ਉਠਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੦੫)

ਪਸੂਆ ਕਰਮ ਕਰੈ ਨਹੀ ਬੂਝੈ ਕੂੜ੍ਹ ਕਮਾਵੈ ਕੂੜ੍ਹ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੩੨)

ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧੁਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨ ਭਾਈ ॥

ਪਸੂ ਭਏ ਅਭਿਮਾਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੯੦)

ਮਨਮੁਖ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕੂੜਿਆਰ ਫਿਰਹਿ ਬੇਤਾਲਿਆ ॥

ਪਸੂ ਮਾਣਸ ਚੰਮਿ ਪਲੇਟੇ ਅੰਦਰਹੁ ਕਾਲਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੮੪)

ਸਾਡੀ, 'ਪਸੂ ਬਿਰਤੀ' ਯਾ 'ਨੀਵੀਂ ਚੇਤਨਤਾ' ਨੂੰ 'ਬਦਲਣ' ਅਥਵਾ  
ਉਚੇਰਾ, ਚੰਗੇਰਾ ਅਤੇ 'ਆਤਮ-ਪ੍ਰਾਇਣ' ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੋ-ਇਕ  
'ਸਾਧਨ' ਅਥਵਾ ਜੁਗਤੀ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ —

'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ 'ਸਤ ਸੰਗਤ' ।

ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅੰਤਰਿ ਉਰ ਧਾਰੈ ॥

ਪਸੂ ਪ੍ਰੇਤ ਮੁਘਦ ਪਾਥਰ ਕਉ ਤਾਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੪)

ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਭਜਹੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਰੀਤਿ ॥

ਨਾਨਕ ਦੁਰਮਤਿ ਛੁਟਿ ਗਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਸੇ ਚੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੭)

ਸੁਭ ਚਿੰਤਨ ਗੋਬਿੰਦ ਰਮਣ ਨਿਰਮਲ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੨)

ਆਨ ਉਪਾਵ ਨ ਕੋਊ ਸੂਝੈ ਹਰਿ ਦਾਸਾ ਸਰਣੀ ਪਰਿ ਰਹਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੦੩)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗੁ

ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਪਤਿਤ ਨਿਸਤਾਰੇ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੧੬/੨)

ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਨੂੰ 'ਧਿਆਨ' ਅਥਵਾ  
'ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ 'ਧਿਆਨ' ਲਾਜ਼ਮੀ  
ਹੈ । 'ਧਿਆਨ' ਤੋਂ ਬਹੁਰ ਕੋਈ ਕੰਮ —

ਸਹੀ

ਮੁਕੰਮਲ

ਪੂਰਨ

ਲਾਭਦਾਇਕ

ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਭੀ —  
ਫੇਕੇ

ਰਸ-ਹੀਣ

ਭਾਵਨਾ-ਹੀਣ

ਲਾਭ-ਹੀਣ

ਮੁਰਦਾ ਸਾਧਨ

ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

‘ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ’ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ‘ਬੇ-ਧਿਆਨੀ’  
ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣਾ ਭੀ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ, ਕਿ ਧਿਆਨ ਤੋਂ  
ਬਗੈਰ ਪਾਠ, ਪੂਜਾ, ਜਾਪ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਨਿਸਫਲ ਹਨ । ਪਰ, ਫੇਰ ਭੀ  
ਆਮ ਜਨਤਾ —

ਬੇ-ਧਿਆਨੇ

ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ

ਗੀਸੋ-ਗੀਸੀ

ਬੱਧਾ-ਚੱਟੀ

ਲੋਕਾ-ਚਾਰੀ

ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ

ਸੁਆਰਥ ਲਈ

ਮਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ

ਮਾਇਆ ਬਟੋਰਨ ਲਈ

ਹੀ ਪਾਠ, ਪੂਜਾ, ਕੀਰਤਨ, ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਦਿ ਕਹੀ ਜਾ ਰਹੀ  
ਹੈ ।

ਜਿਨ ਕਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਿਦੈ ਹਰਿ ਨਾਹੀ ਤਿਨ ਕੂਰੇ ਗਾਢਨ ਗਾਢੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੧)

ਧੋਹੁ ਨ ਚਲੀ ਖਸਮ ਨਾਲਿ ਲਥਿ ਮੋਹਿ ਵਿਗੁਤੇ ॥

ਕਰਤਥ ਕਰਨਿ ਭਲੇਰਿਆ ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਸੁਤੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੨੧)

ਜੋ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਸਾਕਤ ਕਾਮਨਾ ਅਰਥਿ ਦੁਰਗੰਧ ਸਰੇਵਦੇ

ਸੋ ਨਿਹਫਲ ਸਭੁ ਅਗਿਆਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੩੪)

ਇਕਿ ਅਪਣੈ ਸੁਆਇ ਆਇ ਬਹਹਿ ਗੁਰ ਆਰੈ

ਜਿਉ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੮੧)

ਮੂੰਡ ਮੁਡਾਇ ਜਟਾ ਸਿਖ ਬਾਪੀ ਮੋਨਿ ਰਹੈ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥  
 ਮਨੂਆ ਡੋਲੈ ਦਹ ਦਿਸ ਧਾਵੈ ਬਿਨੁ ਰਤ ਆਤਮ ਗਿਆਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੧੩)  
 ਕਿਆ ਉਜੂ ਪਾਕੁ ਕੀਆ ਮੁਹੁ ਧੋਇਆ ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਲਾਇਆ ॥  
 ਜਉ ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਹੁ ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਇਆ ॥  
 (ਪੰਨਾ-੧੩੫੦)

ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਇਆ ਮਨ ਯਾ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ,  
 ਆਪਣੇ-ਆਪ ਜੋ ਭੀ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਅਕਸਰ  
 'ਹਉਮੈ' ਵਿਚ 'ਬੇ-ਧਿਆਨੇ', 'ਓਪਰੇ-ਜਿਹੇ' ਮਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ  
 ਕਾਰਨ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੀਆਂ  
 ਦੈਵੀ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ  
 ਕੋਈ ਚੰਗੇ-ਗੁਚੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ,  
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨)

ਮਿਟਿ ਗਏ ਬੈਰ ਭਏ ਸਭ ਰੇਨ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਲੈਨ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੫)

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਦੀਓ ਰਲਾਇ ॥

ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੇ ਲੀਓ ਛਡਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩੧)

ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਭਏ ਸੀਤਲ ਸਾਧ ਅੰਚਲ ਗਹਿ ਰਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੫੮)

ਕਰਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਥੇ ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੩੧)

ਗਈ ਗਿਲਾਨਿ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥

ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਾਤੋ ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੯੨)

ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਨ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਬਿਨਸੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੩੨)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ  
 ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੰਗਤਿ ਨਹੀਂ ਆਏ ਧ੍ਗੁ ਜੀਵੇ ਧ੍ਗੁ ਜੀਵਾਸਿ॥ (ਪੰ-੧੦)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਆ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨)

- ਸਾਧ ਜਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਹ ॥  
 ਤਿਨ ਦੁਖੁ ਨ ਕਬਹੂ ਉਤਰੈ ਸੇ ਜਮ ਕੈ ਵਸਿ ਪੜੀਆਹ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੫)
- ਡੋਲਿ ਡੋਲਿ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਬਿਨਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੫)
- ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗੁ ਨ ਪਾਇਆ  
 ਸੇ ਭਾਗਹੀਣ ਪਾਪੀ ਜਮਿ ਖਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੯੪)
- ਟਿਕਨੁ ਨ ਪਾਵੈ ਬਿਨੁ ਸਤਸੰਗਤਿ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਜਾਇ ਰੂਆਈਐ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੩੨)
- ਬਿਨੁ ਸਾਧੂ ਜੋ ਜੀਵਨਾ ਤੇਤੇ ਬਿਰਥਾਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੧੦)
- ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਬਾਬਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਜਾਚਨਾ'  
 ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ –
- ਹਰਿ ਜੀਉ ਆਗੈ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥  
 ਸਾਧੂ ਜਨ ਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਨਿਵਾਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੧੫)
- ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਬਖਸ ਕਰੀਜੈ ॥  
 ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੌਹਿ ਸਾਧਸੰਗੁ ਦੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੩੮)
- ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੌਹਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੁ ॥  
 ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੦੧)
- ਵਡਭਾਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਕੇ ਭਗਤ ਹਰੇ ॥  
 ਤਿਨ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਚਉ  
 ਮੈ ਮੂੜ ਮੁਗਧ ਨਿਸਤਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੨੫)
- ਕੋਈ ਆਵੈ ਸੰਤੋ ਹਰਿ ਕਾ ਜਨੁ ਸੰਤੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਨੁ ਸੰਤੋ  
 ਮੌਹਿ ਮਾਰਗੁ ਦਿਖਲਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੦੧)
- ਐਸੀ ਮਾਂਗੁ ਗੋਬਿਦ ਤੇ ॥  
 ਟਹਲ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੰਗੁ ਸਾਧੂ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮਾਂ ਜਪਿ ਪਰਮ ਗਤੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੯੮)
- ਟੈਲੀਫੋਨ (telephone) ਉਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ  
 ਖਾਸ ਨੰਬਰ ਦਾ 'ਮੇਲ' ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੰਬਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਯਾ ਰਿਸੀਵਰ  
 (receiver) ਨਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ –
- ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,  
 'ਸਾਂਝ' ਅਥਵਾ 'ਸੰਗਤ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,  
 ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,  
 ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਭਜਨ-ਬੰਦਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡਾ ਮਨ 'ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ' ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਢੂੰਘੇ ਅਤਿ ਸੁਖਮ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ 'ਪਾਰਸ ਕਲਾ' ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੀ। ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਰਨਾ ਅਤੇ ਤਾਕੀਦੀ ਹੁਕਮ ਹੈ —

ਇਕ ਮਨਿ ਏਕ ਧਿਆਈਐ ਮਨ ਕੀ ਲਾਹਿ ਭਰਾਂਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੨)

ਪੜ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹ ਸੰਤ ਮੀਤ ॥

ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੯੫)

ਇਕ ਚਿਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇ ਸਾਹਮੀ ਲਾਇ ਪੀਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥ (ਪੰ.-੮੪੫)

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਅਗਾਧੇ ਕਰਤਾ ਤਿਸ ਨਾਹੀ ਕਦੇ ਸਜਾਈ ਹੋ ॥ (ਪੰ.-੧੦੨੧)

ਇਕ ਮਨ ਇਕੁ ਅਗਾਧਾ ਗੁਰਮਤਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਹੇਲੇ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ਪ/੯)

ਕਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗਰ ਸਿਖਾ ਹੁਏ ਇਕ ਮਨ ਗਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ ।

(वा. भा. ग्र. १२/२)

ਇਸ 'ਇਕਾਗਰਤਾ' ਲਈ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਬਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ –

## ਇਹੁ ਮਨੁਆ ਖਿਨੁ ਨ ਟਿਕੈ ਬਹੁਰੰਗੀ

ਦਹ ਦਹ ਦਿਸਿ ਚਲਿ ਚਲਿ ਹਾਢੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੭੯)

ਰਹਤ ਅਵਰ ਕਛੁ ਅਵਰ ਕਮਾਵਤ ॥

ਮਨਿ ਨਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੁਖਹੁ ਗੰਢ ਲਾਵਤ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੮)

ਹਮਰੈ ਜੀਇ ਹੋਰੁ ਮਖਿ ਹੋਰੁ ਹੋਤ ਹੈ ਹਮ ਕਰਮਹੀਣ ਕੜਿਆਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-ਪ੨੯)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਅਮਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਹੈ।

ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਭੁਲ-ਕੇ' ਅਥਵਾ 'ਵਿਛੁੜ ਕੇ' ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੀ ਦਲ-ਦਲ ਵਿਚ ਖੁਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਦੁਜੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੈ ।

ਹਰਿ ਸਾਜਨ ਪੁਰਖ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਧੋਹ ॥

ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਨ ਸੰਗਿ ਧਨਾ ਹਰਿ ਅਵਿਨਾਸੀ ਓਹੁ ॥

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੁਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਨਟਿ ਬਾਜੀ ਪਾਈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਰਹੇ ਲਪਟਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੦)

ਇਨ ਪੰਚਨ ਮੇਰੋ ਮਨੁ ਜੁ ਬਿਗਾਰਿਓ ॥

ਪਲੁ ਪਲੁ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਅੰਤਰੁ ਪਾਰਿਓ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੦)

ਅਨਿਕ ਜਨਮ ਬੀਤੀਅਨ ਭਰਮਾਈ ॥

ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਦੇਵੈ ਦੁਤਰ ਮਾਈ ॥

ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅਪਨਾ ਕੀਆ ਪਾਈ ॥

ਕਿਸੁ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਕਿਰਤੁ ਭਵਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੫)

ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਸਾਡਾ 'ਜੀਵਨ' ਮਾਇਆ ਦਾ 'ਗੁਪਤ' ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ —

ਖਿਆਲ

ਕਲਪਨਾ

ਸੋਚ

ਰੀਝਾਂ

ਆਸਾਂ

ਪਿਆਰ

ਭਾਵਨਾ

ਨਿਸਚਾ

ਸ਼ਰਧਾ

ਸੰਗਤ

ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ

ਕਰਮ

ਧਰਮ

ਕ੍ਰਿਆ

ਘਾਲਣਾ

ਅਥਵਾ ਸਮੁਚੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੀ 'ਗੁੜੀ ਰੰਗਤ' ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡੀ —

ਚੇਤਨਤਾ

ਧਿਆਨ

ਸੁਰਤੀ

ਬਿਰਤੀ

ਲਿਵ

ਇਸੇ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਚੇਤ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਐਸੀ 'ਖੁੱਭੀ-ਚੁੱਭੀ' ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡਾ 'ਧਿਆਨ' ਜਾਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ।

ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਦੀ —

ਚੇਤਨਤਾ

ਖਿਆਲ

ਧਿਆਨ

ਰੰਗਤ

ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਬਿਰਤੀ

ਲਿਵ

ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀ —

ਸੰਗਤ ਕਰਨ

ਖਿਆਲ ਕਰਨ

ਯਾਦ ਕਰਨ

ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ

ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ

ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਤੇ ਇਤਨੀ ਦਿੜ੍ਹੁ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ 'ਮਾਇਕੀ ਚੇਤਨਤਾ' (materialistic) ਦੁਆਰਾ 'ਮਾਇਆ' ਹੀ ਸਾਡਾ 'ਜੀਵਨ-ਰੂਪ' ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ 'ਮਾਇਕੀ-ਜੀਵਨ' ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੀਂ ।

ਜੰਮਦੇ

ਜੀਉਂਦੇ

ਵਿਚਰਦੇ

ਕਰਮ ਕਰਦੇ

ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੇ

ਮਰਦੇ

ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ

ਫਿਰ ਜੰਮਦੇ ਹਾਂ ।

ਤ੍ਰਉਦਸੀ ਤੀਨਿ ਤਾਪ ਸੰਸਾਰ ॥ ਆਵਤ ਜਾਤ ਨਰਕ ਅਵਤਾਰ ॥....

ਹਰਖ ਸੋਗ ਕਾ ਦੇਹ ਕਰਿ ਬਾਧਿਓ ॥

ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਮਾਇਆ ਆਸਾਧਿਓ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੯)

ਹਰਿ ਬਿਸਰਿਐ ਕਿਉ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਨਾ ਮਨੁ ਰੰਜੀਐ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਛੋਡਿ ਅਨ ਲਾਗੈ ਨਰਕਿ ਸਮੰਜੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦੮)

ਜਮਿ ਜਮਿ ਮਰੈ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਜੰਮੈ ॥ ਬਹੁਤੁ ਸਜਾਇ ਪਇਆ ਦੇਸਿ ਲੰਮੈ ॥

ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਤਿਸੈ ਨ ਜਾਣੀ ਅੰਧਾ ਤਾ ਦੁਖੁ ਸਹੈ ਪਰਾਣੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੨੦)

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬਹੁ ਭਰਮਿਆ ॥

ਕਿਰਤ ਰੇਖ ਕਰਿ ਕਰਮਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੯੩)

ਜੇਕਰ 'ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ' ਨੂੰ 'ਮਾਇਕੀ ਸੰਗਤ' ਚਾੜਨ ਅਥਵਾ ਦਿੜ੍ਹੁ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ 'ਸੰਗ' ਅਥਵਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ 'ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ' ਨੂੰ 'ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ' ਵਿਚ 'ਬਦਲਣ', 'ਢਾਲਣ' ਅਥਵਾ ਦਿੜ੍ਹੁ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ 'ਸਤ ਸੰਗਤ' ਕਰਨੀ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ।

ਇਹ 'ਉਲਟੀ ਖੇਲ' ਅਥਵਾ ਆਤਮਿਕ 'ਤਬਦੀਲੀ' ਅਤੇ ਲੰਮੇਰੀ ਅਤੇ ਕਠਿਨ 'ਪ੍ਰਿਮ ਖੇਲ' ਹੈ, ਜੋ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ 'ਸੰਗਤ' ਅਤੇ ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ 'ਸੌਖੀ' ਤੇ ਸ਼ੀਘਰ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ 'ਸਤ ਸੰਗਤ' ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਘਾਲ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੨)

ਸੁਣਿ ਸਾਜਨ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਉਧਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੩)

ਕਰਿ ਕਰਿ ਹਾਰਿਓ ਅਨਿਕ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ਛੋਡਹਿ ਕਤਹੂੰ ਨਾਹੀ ॥

ਏਕ ਬਾਤ ਸੁਨਿ ਤਾਕੀ ਓਟਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੬)

ਜੀਤਿ ਜਨਮੁ ਇਹੁ ਰਤਨੁ ਅਮੋਲਕੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਜਪਿ ਇਕ ਖਿਨਾ ॥ (ਪੰ.-੨੧੦)

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ ॥

ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

- ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧ ਕਾ ਸੰਗੁ ॥  
ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੯੩)
- ਖਿਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਸਾਥੂ ਸੰਗ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਇਓ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੯)
- ਬਨੁ ਬਨੁ ਫਿਰਤੀ ਖੋਜਤੀ ਹਾਰੀ ਬਹੁ ਅਵਗਾਹਿ ॥  
ਨਾਨਕ ਭੇਟੇ ਸਾਧ ਜਬ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੫੫)
- ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ  
ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਛੈ ਛੁਕਟੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੮)
- ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਘਾਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੧੭)
- ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ ਬਿਖਮ ਨਦੀ ਜਾਇ ਤਰਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੨)
- ਏਕ ਪਲਕ ਸੁਖ ਸਾਧ ਸਮਾਗਮ ਕੋਟਿ ਬੈਕੁੰਠਹ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੦੮)
- ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਟਸਾਲ ਹੈ ਜਿਭੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਿਖਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੧੯)

ਚਲਦਾ .....



## © ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੈਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

**Website : [www.brahmbungadodra.org](http://www.brahmbungadodra.org)**

**E-mail : [info@brahmbungadodra.org](mailto:info@brahmbungadodra.org)**

**ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ**

**ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ**

**ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)**

**ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098**

**❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖**

**ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)**

**ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ**

**ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ**

**ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098**

**❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖**

**ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)**

**ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ**

**ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)**

**ਫੋਨ : 73074-55096**